

HIRKAYI (DEVEYİ, ŞALVARI) ŞARABA VERMEK SÖYLEYİŞİ ÜZERİNE ART-ZAMANLI YÖNTEMLE BİR DENEME

An Essay on the “Giving Up The Cardigan (Camel, the Shalwar) for Wine”
Expression with Diachronic Method

Prof. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK*

Öz

Cahit Öztelli'nin aktardığı bir türküde geçen “şalvarı şaraba vermek”, şarap almak için en önemli ve en son eşyasını bile gözden çıkarmak anlamına gelen bir söyleyiştir. “Şarap için sahip olduğu son ve en değerli nesneden vazgeçmek”; Türk halk edebiyatında “şalvarı şaraba satmak”, Divan edebiyatı ve Fars edebiyatında “hırkayı veya defteri şaraba vermek”, Arap edebiyatında “devesini veya hırkasını şaraba vermek” gibi söyleyişleriyle ifade edilmiştir. Hayalde, anlatıcı çoğunlukla şair olmakla birlikte (abdal, sufi, zahit, rint), fazlasıyla şarap içenler (ayyaş, harabat ehli, müflis, mest), dini-tarihi kişiler (Bey Bayezit, Şeyh-i San'an) veya (gönül) gibi soyut varlıklara da dönüşebilmektedir. Alınan nesne ise sürekli şarap olarak kalmışsa da fedakârlıkla vazgeçilen, toplumdaki önemine göre, şalvar, hırka, kitap ve deve olmuştur. Bu hayalin benzeri 14-19. yüzyıllar arasındaki Divan edebiyatı şairlerinin dizelerinde “hırkayı şaraba vermek” biçiminde görülür. Aynı hayal, Doğu edebiyatının meşhur şairi Hâfız-ı Şirazî'nin (1318-1389) Farsça beyitlerinde de karşımıza çıkar. Hayal, daha da geriye giderek Arap edebiyatında 6-7 yüzyıllara kadar uzanır.

Söz konusu hayalin hem tarih hem de yayılma alanlarının derinliği ve genişliği; Divan edebiyatının kaynağı, Divan edebiyatı-Fars-Arap edebiyatı ilişkisi ve Halk edebiyatı-Divan edebiyatı ortaklığı bakımından önemlidir. Bu çalışmada bir türküdeki söyleyişin ne kadar geriye gittiği ve hangi yollardan süzülerek dilimizdeki yerini aldığı diYakronik yöntemle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Art zamanlı, Türk Halk Edebiyatı, Türkü, Osmanlı Edebiyatı, Fars ve Arap Edebiyatı, Deveyi, Hırkayı, Şalvarı Şaraba Vermek.

ABSTRACT

In a folk song that was compiled by Cahit Öztelli there is a saying as “to give the shalwar for wine” which means “to give up the last and the most important thing owned to buy wine”. To express “giving up the most valuable thing owned”, there are different sayings. In Turkish folk literature it is “to sell the shalwar for wine”, in Divan and Persian literature it is “to give the cardigan or the notebook for wine”, in Arabic literature it is “to give the camel or the cardigan for wine”. In this image the teller is mostly the poet. However the teller changes in some occasions. He might be different persons like “abdal, sufi, zahit, rint”, wine drinkers (ayyaş, harabat ehli, müflis, mest), religious-historical figures (Bey Bayezit, Şeyh-i San'an) or a transcendental figure like the soul. The object that the teller sacrifices for is mostly wine but according to its importance in society it turns to a shalwar, a cardigan, a book, or a camel in different occasions.

A similar expression as “to give the cardigan for wine” can be seen in the 14th century texts of Divan literature. Very same phrase can be read in the Persian verses of Eastern famous poet Hâfız-ı Şirazî (1318-1389). Furthermore this expression can be traced to the 6th and 7th century Arabian literature.

The vastness and the depth of this image throughout history give us hints about the sources of Divan literature, the relation among Divan, Arabic and Persian literatures, and common elements in Divan and folk literatures. By using the diachronic method this study aims to find out how far an expression in a Turkish folk song can be traced throughout history and by which means it was transferred to this folk song.

Key Words

Diachronic, Turkish Folk Literature, Folk Song, Ottoman Literature, Persian ve Arabian Literature, To Give up the Camel, the Shalwar and the Cardigan for Wine.

Türküler, yüzyıllar süren söyleyiş kalıplarını barındırırlar. Söyleyiş kalıplarındaki tarihî derinlik ve işlenmişlik türkünün etkisini çoğaltır. Hatta içlerindeki bazı ifadeler, üzerinde çok

düşünmesek de dudaklarımızda tekrar etmekten geri duramadığımız büyümlü sözler halini alır. Ankara ve Kilis yöresinden derlenen bir türkünün iki versiyonundaki “şalvarı şaraba vermek”

* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aksoyak@yahoo.com

veya “malı mülkü satıp şaraba vermek” söyleyişi de bu tür kalıplardandır. Türkünün Ankara’dan derlenen ilk dörtlüğü şöyledir:

Evlerinin önü tahta daraba

Satar şalvarını verir şaraba vay

Beyaz kız da verilir mi Arap’a

Ye ha iki gözün kör olsun vay

Aynı türkünün Kilis’ten derlenen şeklinin ilk kıtası şu şekildedir.:

Evlerinin önü (Zello) tahta daraba

Zello Zello tahta daraba

Malı mülkü sattım (Zello) verdim şaraba

Zello Zello verdim şaraba

Şarapçının evi (Zello) olsun haraba

Zello Zello oldu haraba

Türkünün ilk versiyonunda “şalvarı şaraba vermek” ile bir kişinin zevki veya tutkusu uğruna en önemli eşyalarından şalvarını vermesi anlatılmaktadır. Şimdi bu ilginç söyleyiş hakkında ilk akla gelebilecek soruları soralım. Tarihî metinlere baktığımızda acaba “şalvarı şaraba verme”ye benzer başka söyleyişlerle karşılaşabilir miyiz? Bu söyleyiş kalıbı, ne kadar eskiye dayanır? Başka dillerde ve edebiyatlarda var mıdır? İlk sorumuzun yanıtını da hemen verelim Bu söyleyişin bir benzerini bir halk giysisi olan “şalvar” yerine daha çok dervişlerin tercih ettiği “hırka, cübbe, şal, destar, taç, tesbih (sübha), seccade, misvak”ın yanı sıra “kitap, ilim” gibi değişikliklerle, “hırkasını şaraba (meyhaneciye) vermek” biçiminde, Divan edebiyatında bulabiliyoruz.

Çalışmamızın ana konusu ve örneklerle ispat edilmek istenen düşünce; bir türküde geçen “şalvarı şaraba vermek” ifadesinin “ne kadar geriye gittiği ve geçtiği yerlerdeki farklı kullanımlarını diyakronik yöntemle ortaya koymaktır. Ekteki tabloda örnekler 7-8. yüzyıl Arap Edebiyatı’ndan yukarıda verdiğimiz türküye kadar geçen zamanı kapsamakta-

dır. Şairlerin doğum-ölüm tarihleri çoğu zaman bilinmediği için yaşadıkları yüzyıl verilmiştir. Makalemiz boyunca ise 20 yüzyıl örneğinden 7-8. yüzyıl Arap Edebiyatı örneğine doğru bir sıralama izlenmiştir.

Söz konusu Kilis türküsündeki “şalvarı şaraba vermek” ifadesini Lale Devri’nin meşhur şairi Nedim’in Divanı’nda biraz farklı ancak daha çarpıcı ifadeyle buluyoruz. Nedim’in “yünlü kumaştan altın işlemeli dua muskasına kadar her şeyinden vazgeçmek” biçimindeki söyleyişinin benzerlerinden çok üstün olduğunu bir konuşmamızda tespit etmiştik (Aksoyak, 2009). Nedim’in beyti şöyleydi:

Mâ-melek şeyhim bütün hammâra rehn olmuş gibi

Delk-ı peşmînden müzehheb nüsha-i evrâda dek (Nedîm)

[Şeyhim yünlü kumaştan altın işlemeli dua muskasına kadar bütün her şey meyhaneciye rehin olmuş gibi.]

Bu beyti, önceki yüzyıllarda yaşayan şairlerin de ortak ifadelerinden olan “şarap için hırkasını rehin bırakmak” düşüncesi üzerine kuran Nedim, meyhaneciye “hırka” yerine “altın işlemeli muska”sını önererek dikkatleri üzerine çeker. Nedim’den önceki yüzyılda da Kâtipzâde Sâkıb ve Müderris Ahmet Nâmî aynı söyleyişte “hırka” yerine “sübha” kullanarak farklılık yaratırlar:

Rehn eylemek diler sana bîmâyegân-ı zühd

Ey mey-fürûş sübha-i mercân alur mısın (Sâkıb)

Zâhidâ neşve-i rindân-ı meye irmezsin

Sübhanı itmeyicek mastaba-i Cem-de girev (Nâmî)

Aynı yüzyılda yaşayan şairlerden Şeyhülislâm Yahya ve Nefî ise bu söyleyişte sadece kendinden öncekileri taklit etmişlerdir. Azmizade Hâletî de zâhîde “boyunu meyhaneciye verme”sini söyle-

yerek farklı bir deneme yapmaya çalışmış; ancak yeni bir söyleyiş ortaya koyamamıştır:

Zâhid âhir kadüni rehn-i mey-i hammâr eyle

Bâri kendün bu bahâneyle sebük-bâr eyle (Haletî)

Bu ifadenin en çok görüldüğü 16. yüzyılda ise Rûhî, “girev” kelimesini redif olarak kullanır.

Bâdeye cübbe girev oldu vü destâr girev

Dahi nen var idesin ey dil-i bîmâr girev

[Şarap için cübbe ve sarık rehin oldu. Ey hasta (âşık) gönül! Başka neyin varsa şaraba rehin olarak ver.]

Soydu ol mug-beçe âhir bizi uryân itdi

Devr-i la'lünde koduk câma ne kim var girev

[En sonunda o meyhaneci çırağı bizi soydu (çırılçıplak etti). Onun lal taşıya benzeyen yuvarlak dudağı yüzünden ne varsa şaraba rehin verdik.]

Dirmege bâg-ı ruhundan bir iki şeftâlû

Cân koruz bizden eger istese ol yâr girev

[Ey sevgilim senin yanağının bağından bir iki şeftali toplamak için (öpmek için), eğer sevgili bizden rehin isterse canımızı veririz.]

Dil u cânu nola bir bûseye rehn alsa u şûh

Resmdür bu ki alurlar iki mikdâr girev

[O oynak güzel, gönlümü ve ruhumu bir öpücüğe rehin olarak alsa şaşılmaz; çünkü vergide rehin olarak iki kat alırlar.]

Umaruz kurtara ol ehl-i suhan ey Rûhî

Oldı dün bâdeye mecmû'a-i eş'âr girev (Rûhî)

[Ey Ruhi! Umarız şairler şiirimizi kurtarır. Çünkü şiir mecmuam dün şaraba rehin kaldı.]

Hayâlî, şarap için iki dünyayı değiştirdiğini söyler. Hem dünyasını hem de ahiretini şaraba değiştirmek başka şairler tarafından hiç dile getirilmemiş bir söyleyiştir:

Ol harâbât-ı âli-nazaram dehrde kim

Bir kadeh bâdeye verdim iki dünyâyı girev (Hayalî)

Şairlerin sultanı Bâkî'nin hırkası uzun zamandır meyhanede rehinde kalmıştır. Şair, hırkayı kaptırmış bir de divanını ve defterini kaptırmaktan korkar. Bâkî, mesnevi yazmadığından beyitte geçen “defter” kelimesi şairin şiirlerini yazdığı defter olabilir:

Haylî demdür hırka rehn-i hâne-i hammârdur

Havfum oldur ki ola divân ile defter bile (Bâkî)

Rûhî, “girev” redifi gazelinde şiir mecmuasını şaraba vererek Bâkî ile aynı hayali kullanır.

Umaruz kurtara ol ehl-i suhan ey Rûhî

Oldı dün bâdeye mecmû'a-i eş'âr girev (Rûhî)

Bâkî ve Rûhî'nin ortak hayali, Nedim'e kadar bu ifadeye yer verilen beyitler arasında en özgündür denilebilir. Beyitte değiştirilen nesnelere “kitap ve defter” 14. yüzyıl şairleri Ahmed-i Dâî ve Hâfız-ı Şîrâzî'de de geçmektedir. Bâkî de vermeyi istediğini belirtir bir ifade yerine korku varken Dâî, hayalde şarap için kitabını vermemeyi tercih eder.

Ne 'ilm hâsıl idem dir şu tâlib-i kevden

Kim ol şarâba komaz rehn kaç kitâb içmez (Ahmed-i Dâî)

Şair bir başka beytinde de makale'yi (=şiir) yu rehne koyar.

Dâ'î sürâhî toluçak eydün nedîme kim

Varsun şarâba rehn kosun bu makâleyi (Ahmed-i Dâî)

Burada şair, birkaç kitabı şaraba rehin koymayan ve içmeyenden ilim hasil edemeyeceğini söylemekte. Beyitte tâlib-i kevden kısmına Özmen'in verdiği anlama katılmadık. Eğer kevden'deki den'i ayrılma eki olarak alırsak kelime "kev" olur anlamı "zeki, becerikli"dir. Özmen "den"i ek kabul etmemiş. Kevden'i "aptal" manasında bütün olarak almış. Böyle alınınca sentaks bozuk oluyor. Şair, "şarap için birkaç kitabını rehin koymayan ve içmeyen akıllı öğrenciden hiçbir ilim hasil edilemeyeceğini" söylüyor. Eğer Özmen'in kabulünden hareketle gidersek bu durumda aptal öğrenci, şaraba birkaç kitap rehin koymayan dolayısıyla içmeyen kimseden hiçbir ilim hasil edilemeyeceğini söyler, manasını vermek gerekir ki bu da beytin anlamına uygun değildir. Özmen'in "makâle"ye verdiği anlam da uygun değildir. Beyitte makalenin karşılığı "şiiir"dir.

Bâlî'nin beytinde ise şairin rehin verecek bir şeyi yoktur. Sevgilisinin yanına ayağının toprağını gözüne sürme yaparak gelmiştir.

*Şehâ rehne koyacak nesnesi olmadı
Bâlî'nün*

*Ayagun tozunı çeşminde koyup
tütüiyâ geldi* (Bâlî)

Zâtî, farklı söyleyiş yaratayım derken şarap için vereceklerini "taylesân u tâc ve misvâk" gibi tasavvufî-dinî olarak sıralar.

*Taylesân u tâcî vü misvâki itdük
rehn-i mey*

*Baş açuk bir lâübâliyüz riyâ hâcet
degül* (Zâtî)

16. yüzyılda ise bu hayali farklı bir şekilde ifade etmeye çalışan şair, ise Rahîmî'dir. Rahîmî diğer bütün şairlerden ayrılarak hırkasını rehin veren kişinin adını Beg Bâyezit olarak verir. Şair sevgilinin dudağında bu denli kerametın neydüğünü bilse hırkasını şaraba verirmiş, yani henüz vermemiş.

*Lebleründe bilse bu denlü kerâmet
neydüğün*

*Rehn iderdi hırkasın câm-ı meye
Beg Bâyezid* (Rahîmî)

Bu söyleyiş, Divan edebiyatı şairleri arasında ilk olarak 14. yüzyılda yaşamış Ahmed-i Dâî'nin dizelerinde görülür. Dâî, aynı hayali çok sevdiğini divanında yer alan daha önce verdiğimiz iki beyitle birlikte toplam dört beyitte yer verir:

*Sûfînün ger cübbesin mey-hânedede
rehn itmeyem*

*Hırka vü seccâde nedür der-miyân
olsun berek*

*Dâ'iyâ mey-kede çün sıdk ile ihlâs
evidür*

*Hırkayı rehn idicek gam yime
seccâdeyiçün*

Ahmed-i Dâî ile hemen hemen aynı yüzyılda yaşayan Acem şairi Hâfız-ı Şîrâzî'nin Divanı'nda "hırkasını veya defterini şaraba rehin verme" ifadesi dokuz beyitte geçer. Hâfız bu beyitlerinden sadece birinde Şeyh-i San'an'ın adını anar ki (Ebulfazl Musaffa, 1349: 540.) gerek Osmanlı gerek Acem edebiyatında bu minvalde söylenen beyitlerde, belirlememize göre ilk ve tek olarak, bu ünlü sufinin adı doğrudan geçer. Şeyh-i San'an'ın ilk önce Attar'ın *Mantıku't-tayr*'ında geçen öyküsünü kısaca anımsayalım: "*Şeyh-i San'an, bir gece rüyasında Anadolu'ya gidip puta secde ettiğini görür. Dervişleriyle birlikte Anadolu'ya gider. Burada bir Hristiyan kızını görüp âşık olur. Aşkı için kızın teklifiyle şarap içer; Hristiyanlığı kabul eder ve domuz çobanlığı yapar.* (Ferideddin-i Attar, 1990: 97-127.)". Hâfız, Şeyh-i San'an'ın hırkasını şaraba rehin vermesini sıradan bir aşk için olmadığını belirterek âşıklara aşk yolunda her türlü ayıplamayla karşılaşabileceğini ünlü sufinin öyküsüne anımsatmada bulunarak gösterir. gösterir. Dolayısıyla onları cesaretlendirir:

Ger mürîd-i râh-ı uşkî fikr-i bed-nâmî me-kon

Şeyh-i San'ân hırkai rehn hâne-i hammâr dâşt

[İradeni aşk yoluna verdiysen adın kötüye çıkacak diye düşünme. Şeyh-i San'an bile hırkasını meyhaneciye rehin vermişti.] (Gölpınarlı, 1989: s. 57.)

Şaraba rehin verilen nesnelere içinde "defter" Bâkî ve Hâfız'ın dizelerinde geçer. Bâkî'nin de benzer söyleyişi olmakla birlikte öncelik Hâfız'a aittir:

Sâlhâ defter-i mâ der girev-i sahbâ bûd

Revnak-ı meykede ez ders u du'ây-ı mâ bûd

[Yıllardır defterimiz şaraba rehin edilmişti; yıllardır meyhanenin parlaklığı bizim dersimizin, duamızın sebebiyleydi.] (Gölpınarlı, 1989: 141.)

14. yüzyıl Fars edebiyatı ürünlerinde görülen bu söyleyiş, Arap edebiyatında da İslâm öncesi dönemine kadar geriye gitmektedir. Birkaç yıldır bu makale üstünde çalıştığımızı bilen Dr. Sadık Armutlu, Arap edebiyatına ait elindeki örnekleri verme lutfunda bulunmuşlardır. Sayın Armutlu'nun verdiği örneklerden ilki, Ebubekr Abdülkâhîr b. Abdurrahman el-Cürcanî'nin (ö. 1078), *Delâilü'l-icâz* adlı eserinde geçer. "*Velid bin Muğîre'nin oğlu olan Umarâ, kavminden bir kadınla evlenmek istemişti. Kadın ona, "şarabı bırakman şartıyla seninle evlenirim" dedi. Umarâ, buna yanaşmadı; ama bir süre sonra sevdiği kadından ayrı kalmaya da dayanamadı. Ve içmemeye yemin ederek onunla evlendi. Bir süre sonra bir şarapçı dükkânına uğradı. Baktı ki arkadaş grubu oturmuş içiyorlar. Onu da çağırdılar. Yanlarına girdi. İçenler o gelmeden bütün paralarını harcamışlardı. Hırkasını çıkarıp meyhaneciye / şarapçıya vererek onlara şarap vermesini istedi ve kendisi de devesini kesti.*" (Ebubekr Abdülkâhîr b. Abdurrahman El-cürcanî, ty, s.14.).

Bu örnekte hırkanın yanında deve de geçer. Arap edebiyatında bir başka örnekte ise, öykü el-Ukaysir'in başından geçer: "*el-İsfahanî'nin anlattığına göre, el-Ukaysir'in kendilerinden para isteyerek aldığı parayla gidip içki içmesinden bıkan içki arkadaşları bir gün yine meyhaneye geldiklerinde el-Ukaysir'den saklanmak amacıyla meyhanenin üst katına çıkarlar ve meyhaneciden de el-Ukaysir sorduğu zaman kendilerinin meyhaneye gelmediklerini söylemesini isterler. el-Ukaysir, meyhaneye geldiğinde arkadaşlarını sorar ve meyhaneci de onların bu gün gelmediklerini söyler. Parası olmayan el-Ukaysir, meyhaneciye hırkasını rehin bırakıp karşılığında içki alıp şu şiiri söyler.*" (Ebü'l-Ferec Ali Bin El-Hüseyn El-İsfahanî El-Aganî (Mektebetüşşamile), C.11, Beyrut, ty, s.271; El-Numeyrî, Şihabüddin Ahmed bin Abdilvehhab, *Nihayetül-ereb fi-fünuni'l-edeb*, Neşere: Mufti Kumeyla vd., C.4 Beyrut 1424/2004, s. 53.)

Bu konunun Arap şiirinde ilk geçtiği yer, şimdiki bilgimize göre, el-Aşa'nın (ö. 628) Divanı'dır.

Fe-kulnâ lehu hazîhi hâtihâ

Bi-edmâ'e fi-hablî mugtabihâ (el-Aşâ)

[Sâkinin elinde olan süt beyaz deveye karşılık şarap getirdi.]

(El-Aşâ El-Kebîr, Meymun bin Kays, *Divan*, neşere: Muhammed Hüseyin, Mısır, ty, s.69-71.)

Sonuç olarak "şarap için sahip olduğu son ve en değerli nesneden vazgeçmek"; Türk halk edebiyatında "şalvarı şaraba satmak", Divan edebiyatı ve Fars edebiyatında "hırkayı veya defteri şaraba vermek", Arap edebiyatında "devesini veya hırkasını şaraba vermek" gibi söyleyişleriyle ifade edilmiştir. Hayalde, anlatıcı çoğunlukla şair olmakla birlikte (abdal, sufi, zahit, rint), fazlasıyla şarap içenler (ayyaş, harabat ehli, müflis, mest), dinî-tarihî kişiler (Bey Bayezit,

Şeyh-i San'an) veya (gönül) gibi soyut varlıklara da dönüşebilmektedir. Alınan nesne ise sürekli şarap olarak kalmışsa da fedakârlıkla vaz geçilen, toplumda ki önemine göre, şalvar, hırka, kitap ve deve olmuştur. Söz konusu hayalin hem tarih hem de yayılma alanlarının derinliği ve genişliği; Divan edebiyatının kaynağı, Divan edebiyatı-Fars-Arap edebiyatı ilişkisi ve Halk edebiyatı-Divan edebiyatı ortaklığı bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aksoyak, İ. Hakkı, Nedim'in Bir Beytinin Üstüne"V. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu. (Prof.Dr. Harun Tolasa Hatırasına) 16-18 Ekim 2009 Mardin Artuklu Üniversitesi.
- Ali Ekber Dihhudâ, *Lugatnâme*, Tehran 1340, C. 7, s. 9498.
- Âli: Aksoyak, İ. Hakkı, *Gelibolulu Mustafa Âli Divanı*, Harvard University, 2006, C. 2 103, 258, 275.
- Aynî: Mermer, Ahmet, *Karamanlı Aynî ve Divanı*, Ankara 1997, s. 332, 557.
- Bâkî: Küçük, Sabahattin, *Bâkî Divanı*, Ankara 1994, s. 28, 346.
- Behiştî: Aydemir, Yaşar, *Behiştî Divanı*, Ankara 2000, s. 316, 343.
- Dâî: Özmen, Mehmet, *Ahmed-i Dâî Divânı*, Ankara 2001, s. 80, 110, 136, 210.
- Ebubekr Abdülkâhîr b. Abdurrahman el-Cürcanî, *Delâilü'l-icâz* (Neşreden: M. Muhammet Şâkir), Kahire, ty, s. 14.
- Ebulfazl Musaffa, *Ferheng-i Deh Hezâr Vâje Ez Divan-ı Hâfiz*, Tahran 1349, C.1., s. 540.
- El-Agânî:** Ebü'l-Ferec Ali Bin El-Hüseyn El-İsfahânî, *El-Agânî* (Mektebetüşşamile), C.11, Beyrut, ty, s.271.
- El-Aşâ, El-Kebîr, Meymun Bin Kays**, *Divan*, neşere: Muhammed Huseyn, Mısır, ty, s.69-71.
- El-numeyrî, Şihâbüddin Ahmed bin Abdilvehhab, *Nihayetül-ereb fi-fünunil-edeb*, Neşere: Muftî Kumeylâ vd., Beyrut C.4, 1424/2004, s. 53.
- Ferideddin-i Attar, *Mantık Al Tayr*, (Çeviren: Abdül-bakî Gölpinarlı), İstanbul 1990, s. 97-127.
- Hâfiz:** Muhammed Kazvîni-Kasım Ganî, *Divan-ı Hâfiz*, Tehran 1377, 5. baskı, s. 138, 197, 315, 363.
- Hâfiz:** Gölpinarlı, Abdül-bakî, *Hâfiz Divanı*, İstanbul 1989, s. 57, 119, 121, 408, 467.
- Hâfiz:** Seyyid Ebulkasım Enevi-i Şirazî, *Divan-ı Hâfiz*, Tehran 1382, s. 225.
- Hafid:** Ünal, Hacer, *18.yy.Divan Şairi İbrahim Hafid*, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans, Ankara 2003, s. 153.

- Haletî:** Kaya, Bayram Ali, *The Divan of Azmizade Haletî*, Harvard University, 2003, s. 268, 360.
- Hayalî:** Tarlan, Ali Nihat, *Hayalî Divanı*, Ankara 1992.
- Hüseyn Baykara:** Yıldırım, Talip, *Hüseyn Baykara Divanı*, İstanbul 2010, s.182.
- Kadı Burhaneddin:** Ergin, Muharrem, *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul 1980, s. 254.
- Lutfî :** Karaağaç, Günay, *Lutfî Divanı*, Ankara 1997, s. 221.
- Muhıbbî:** Ak, Coşkun, *Muhıbbî Divanı*, Trabzon 2006, 2. baskı, s. 78, 172, 184, 222, 291, 323, 394, 435, 457, 526, 614, 643, 657, 796.
- Nedim:** Macit, Muhsin, *Nedim Divanı*, Ankara 1997, s. 62.
- Nefî:** Akkuş, Metin, *Nefî Divanı*, Ankara 1993, s. 263.
- Nevâyî:** Kaya, Önal, *Fevaidül-kiber*, Ankara 1996, s. 39, 147, 177, 212, 223, 461, 503, 516, 531, 632, 628, 625, 626.
- Onay, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar*, (Haz.: Cemal Kurnaz), Ankara 1992.
- Rahimî:** Mermer, Ahmet, *Kütahyalı Rahimî ve Divanı*, İstanbul 2004, 143, 223.
- Revânî:** Avşar, Ziya, *Revânî Divanı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr, s. 23, 72, 254, 217, 248, 222.
- Rıyazî:** İsen, Mustafa, *Künhül-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara 1994, s. 222.
- Rıyazî:** İsen, Mustafa, *Künhül-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara 1994, s. 221.
- Sâkıb:** Kırbıyık, Mehmet, Kâtibzâde Mustafa Sâkıb, Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, Konya 1999, s. 626.
- Sâkıp:** Arı, Ahmet, *Sâkıp Mustafa Dede Divanı*, Ankara 2003.
- Şeyhî :** İsen, Mustafa-Kurnaz, Cemal, *Şeyhî Divanı*, Ankara 1990, s. 224.
- Şiban Han:** Karasoğ, Yakup, *Şiban Han Divanı*, Ankara 1998, s. 154, 193.
- Vahyî:** Taş, Hakan, *Vahyî Divanı ve İncelemesi*, İstanbul 2004, s. 83.
- Yahya:** Ertem, Rekin, *Şeyhülislam Yahya Divanı*, Ankara 1995, s. 413.
- Yahya:** Kavruk, Hasan, *Şeyhülislam Yahya Divanı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr, 2001, s. 442.
- Zâtî:** Tarlan, Ali Nihat, *Zâtî Divanı*, İstanbul 1967, C. 3, s. 366.
- Zihni:** Macit, Muhsin, *Erzurumlu Zihni Divanı*, Ankara 2001, s. 135.